

SZÁSZ FERENC

VAK VEZET VILÁGTALANT

*„Ha pedig vak vezet világtalant, mind a ketten gödörbe esnek”
(Mt 15, 14b)*

Azt hiszem, nincs is olyan ember, akit ne környékezne meg időnként korunk divatos betegsége, a depresszió. Akár orvoshoz fordulunk, akár nem, próbára tesz a lelki kimerülés, s ha nem ismerjük fel tüneteit, hiányérzetünket úgy próbáljuk meg feloldani, hogy még nagyobb bajt okozunk: függökké, szenvedélybetegekké lehetünk.

Meg vagyok győződve arról, hogy rólam is tudjátok, mivel küszködöm időről időre, több-kevesebb sikerrel, még ha tapintatosan nem hozzátok is szóba ezt előttem. Éppen ezért lepett meg, amikor néhány héttel ezelőtt egy ismerősöm, akit barátomnak is nevezhetek, váratlanul felhívott és arra kért, sürgősen keressem fel és legyek segítségére, amennyiben lehet: hasonló problémái vannak.

„Vak vezet világtalant” – jutott eszembe, amikor másnap útra keltem, de ahogy célom felé igyekeztem, egyre világosabb lett bennem: miért ne? Ki érthetne meg bennünket és adhat biztatást, együttérzést, jó tanácsot, ha nem az, akiben bízunk és – főleg! – aki szintén „megkísértetett és megpróbáltatott”? Nem tudom, mennyire bíztam abban, hogy segíteni is tudok, de higgýétek el, megtisztelve éreztem magam e bizalom által, s ez eleve erőt adott; nemcsak az embertársam volt fontos számomra, hanem az is, hogy éppen *hózzám* fordult, barátjának tart és a segítségnyújtásra alkalmasnak talál.

Meglepő módon nem szorongtam – vagy nem túlságosan –, amikor beléptem hozzá. A „hogý vagy, hogý vagýtok?” egyáltalán nem volt formális: azzal a természetességgel beszélgettünk, ahogyan csak azok tudnak, akik hasonló gondokkal küszködnek, egyazon hajóban eveznek, teljes őszinteséggel, feltárulkozással és bizalommal. Ismerősöm végül orvoshoz fordult, akihez családjával együtt mentünk el; hála Istennek, most jó úton halad, és nekem is erőt adott, hogy gyarlóságomon uralkodjam. Egy mondata világosan megmaradt bennem, amelyet az orvostól kijöve mondott: „Olyan jól megnyugodtam!” – s ennél több szóra már nem is volt szükség közöttünk.

A kérdés, amely most foglalkoztat, nem az, miért éppen hózzám fordult, hiszen ha nem lettünk volna közeli ismerősök, barátok, lelkészi mivoltom miatt ismeretlenül is megtehetette volna ezt. A kérdésem az: lehetséges-e, hogý „vak vezessen világtalant”, gyarló ember segítsen gyarló emberen. Hiszen Jézus nem így vélekedik, szerinte „ha vak vezet világtalant, mind a ketten gödörbe esnek”.

Sokat gondolkoztam ezen, és nem vonom kétségbe Jézus elvi és általános igazságát, de mint a szamariai asszony, rágódom a morzsalékon, amely az elhívottak asztaláról aláhull: vajon egy világtalanságában tájékozódni egyedül megtanult vak nem alkalmasabb-e arra, hogy ugyanerre megtanítsa újdonsült társát, mint az, aki lát, aki kívülről látja az akadályokat – nem pedig „belülről”? Ha valaki állandóan vezet minket, sohasem leszünk képesek az önállóságra.

Jézus szavai is ebben a kettősség-kontextusban hangzanak el: mi teszi tisztátalanná, vagyis Isten országára alkalmatlanná, méltatlanná az embert, mi fertőzi meg: az-e, amit elfogyasztunk, ami „a szájon bemegy”, vagy az, ami a lélekben van s onnan „a szájon át kijön”? Jézus válasza egyértelmű: a törvényes, rituális tisztasággal szemben előnyben részesíti a belső, lelki tisztaságot. Elegendő, ha arra gondolunk, hogy a rigorisztikus zsidó törvény az azt be nem tartó embert megbélyegezte, kítaszította, elzárta vagy nagyon megnehezítette a megtisztulást, gyógyulást és visszafogadást; emberi méltóságában annyira megalázta, hogy ez a súlyos lelki teher óhatatlanul a betegség súlyosbodásához vezetett. Jézus más-különbben a farizeusokat nevezi vakoknak, a bűnös embert *csak* világtalannak s itt nyújt egy parányi reménysugarat: a vak nehezebben nyerheti vissza látását, ha egyáltalán visszanyerheti, a világtalan azonban világosságra juthat: ha ugyanis valaki fényforrás közelébe vezet. Hogy erre alkalmas-e éppen egy másik vak? Ha valaha ismerte a fényforrások helyét, mibenlétét s megvan benne a segíteni-akarás jó szándéka, úgy érzem, igen. Sőt, alkalmasabb, mint az, aki a látást természetesnek tartva sohasem gondolkozott el annak forrásán és „mechanizmusán”.

Itt egyébként már a hiteles keresztényi élet lényegéhez közelítünk. Az, hogy Jézus kijelenti: „Én vagyok a világ világossága: aki engem követ, nem jár sötétségben, hanem övé lesz az élet világossága” (Jn 8,12), nem egyéb, mint önkijelentés, és mint önmagáról tett bizonyosság a farizeusok szerint kárhoztatható vagy éppenséggel nem is igaz (8,13). Azzal a tanítványi megbízatással összekötve azonban, hogy „ti vagytok a világ világossága. [...] „Úgy ragyogjon a ti világosságotok az emberek előtt, hogy lássák jó cselekedeteiteket, és dicsőítsék a ti mennyei Atyátokat” (Mt 5,14–16), már olyan egészt alkot, amelyet nem hagyhatunk meghallgatás nélkül, hiszen Isten „a mi világosságunk” (Zsolt 27,1), ezért nem kell félnünk. Mi több, ő miattunk, láthatóvá tétele miatt „vette magára a világosságot, mint egy köpenyt” (Zsolt 104,2).

Ki hát a vak és ki a világtalan? Az, aki nem lát és sötétségben jár – de ez nem zárja ki, hogy ne volna tapasztalata, élménye a fényről, a világosságról, Istenről; hogy akár hallomásból is s ne vágyakozna, akarna, szeretne fényre jutni. Ezért fordul Jézus figyelme a betegek, bűnösök, kítaszítottak és megalázottak felé. Isten szeretetével kapcsolatosan hazudik az, aki azt részesíti előnyben, amit nem lát, és elhanyagolja azt, amit vagy akit lát (1Jn 4,20). Kétségtelen, hogy Jézusban van valamilyen „mennyei arisztokratizmus”, nem hiába „úr”, de az, ahogy teljes közösséget vállalt a szenvedőkkel, bűnösökkel, kítaszítottakkal és megbélyegzet-

tekkel, az mutatja meg igazán, hogyan látta ő ezt a kérdést és hogyan tudott egy nála is nagyobb Úr szenvedő szolgájaként eljutni a teljes szolidaritáson át az ön-feláldozásig.

Annál is inkább rendhagyó Jézusnak ez a viszonyulása és magatartása, mert népe körében nagyon sokan szenvedtek szembetegségben, vakságban s ezt a nép Isten büntetésének tartotta, nem pedig „egészség-kérdésnek”: nem véletlen, hogy a Szentírásban a tényleges vakság mint betegség párhuzamosan és egybefonódva jelenik meg a jelképes világtalansággal mint Istentől való elszakadással, erkölcsi fogyatékos-sággal. A szembetegségek ellen, amelyektől mi gyermekeinket mindjárt születésüktől kezdve védeni kezdjük, ők egyetlen kezdetleges gyógyszert használtak, a hal epéjét: „Ami pedig az epét illeti, az meg szemkenőcsnek jó: ha valakinek fehér foltok vannak a szemén, csak rá kell fűjni a foltokra, és meggyógyul.” Nem ajánlom ezt a receptet, máskülönben a mi Szentírásunkban nem is találjátok meg, csak Tóbiás könyvében (6,9), a „katolikus” Bibliában.

Fura módon a vakot egyaránt éri pozitív és negatív megkülönböztetés. Vak állatot nem áldozhattak fel Istennek (5Móz 15,21), ami az ő szempontjából még nem olyan nagy baj, de a vak és sánta ember nem mehetett be a Templomba (2Sám 5,8), s ez már komoly megkülönböztetés. A magyarázat: a vakság úgy-mond’ Isten csapása. „Ki adott száját az embernek? Ki teszi némává vagy sükketté, látóvá vagy vakká? Talán nem én, az Úr?!” (2Móz 4,11), s ezek után már a humanizmus jelét kell látnunk az ilyen parancsolatokban: „a vak elé gáncsot ne vess! Félj Istenedtől!” (3Móz 19,14) és „átkozott, aki félrevezeti a vakot az úton!” (5Móz 27,18). Jób érdemként tudja be magának azt, hogy „a vaknak szemem voltam...” (29,15).

Vakság a büntetése a szülők kigúnyolásának és megvetésének (Péld 30,17), akárcsak az Isten iránti hűtlenségnek. „Megver az Úr tébolyodással, vaksággal és elmezavarral. Déli napfényben is tapogatózni fogsz, ahogyan a vak tapogatózik a homályban” (5Móz 28,28), s bizony a (főleg kései) zsidóság saját kezüleg végre is hajtja azt, amit isteni ítéletnek tart: a babiloni fogság utáni időben gyakorolták ezt, eltanulva a környező népektől, hiszen Cidkijjá király fiait a szeme láttára ölték meg, azután őt magát megvakították és így hurcolták megbilincselve fogságba (2Kir 25,7).

A vakság mégsem elsősorban fizikai vagy biológiai állapot, hanem Isten akaratának mellőzése, vele szemben való hűtlenség, s mint ilyen magának Istennek a büntetése. „Ámuljatok és bámuljatok, vakoskodjatok és vakuljatok meg!” – szól az Úr Ézsaiás által (29,9), s ugyancsak ő írja le, hogyan szenved a nép: „Világosságra várunk, de csak sötétség van, napfényre, de homályban járunk. Tapogatózunk a falat, mint a vakok, tapogatózunk, mint akinek nincs szeme. Botladozunk fényes délben, mintha alkonyat volna, de sötétségben vagyunk, mint a holtak”. (Ézs 59,9–10). A vakság nemcsak a népet, a vezetőket is sújtja, sőt talán elsősorban őket: „Az örök mind vakok, nem vesznek észre semmit...” (Ézs

56,10). Ezékiel is tudatában van annak, hogy egy bűnös nép gyermekeként kell prófétálnia: „Engedetlen nép között laksz, akiknek van szemük, hogy lássanak, mégsem látnak” (12,2).

Ezek után természetesnek kell tartanunk azt a sóvárgó várakozást, amely a zsidók részéről a Messiás megérkezését övezi. Az ő tiszte az, hogy Isten parancsára megnyissa a vakok szemét: „Nyisd meg a vakok szemeit...”- olvashatjuk Ézsaiásnál (42,7), és „akkor kinyílnak a vakok szemei” (Ézs 35,5) – ami egybeesik a fogságból való szabadulással és hazatéréssel.

Ebben a hitben és meggyőződésben Ézsaiás nincs egyedül. Osztozik benne Jeremiással és próféta társaival. „Vezetem majd a vakokat olyan úton, amelyet nem ismertek, ismeretlen ösvényen viszem őket. A sötétséget világossággá változtatom előttük” (Ézs 42,16), „meghozom őket észak földjéről, összegyűjtöm a föld pereméről. Lesz közöttük vak és sánta, terhes és szülő asszony egyaránt, mint nagy gyülekezet térnek vissza” (Jer 31,8).

Vitakozhatnánk azon, vajon Jézus mennyiben érezte úgy, hogy ő a megígért Messiás, hogy ő volt-e az „eljövendő”, vagy tovább kell várakoznunk, azon azonban nem vitakozhatunk, hogy „programjában” hangsúlyozottan jelen van a testi és lelki vakság gyógyítása. „Én ítéletre jöttem e világra, hogy akik nem látnak, lássanak, és akik látnak, vakká legyenek” – írja János evangéliuma erről a régi paradoxonról (Jn 9,33), és nem véletlenül, hiszen Jézus éppen Ézsaiás könyvét idézve kezdi meg prófétálását, s céljai között „a vakok szemének megnyitása” előkelő helyen szerepel (Lk 4,18).

Amikor Keresztelő János is kételkedni kezd benne, az első bizonyosság, amelyet maga mellett felhoz, ez: „Menjete el, vigyétek hírül Jánosnak, amit láttatok és hallottatok: Vakok látnak...” (Lk 7,22). És Jézus, valahányszor egy-egy vak hozzá fordult, azzal a meggyőződéssel törekedett őt meggyógyítani, hogy a látás egyike a „boldogságoknak”: „Boldogok a tiszta szívűek, mert ők meglátják az Istent” (Mt 5,8).

Jézus azt sem rejti véka alá, hogy a vakon született talán kevésbé vétkes, mint az akadékoskodó farizeus, aki más szemében észreveszi ugyan a szálkát, de a magáiban a gerendát nem.

Kemény a kérdés a farizeusok részéről: „Talán mi is vakok vagyunk? A válasz nem kevésbé súlyos: „Ha vakok volnátok, nem lenne bűnötök, mivel azonban most azt mondjátok: látunk, megmarad a bűnötök” (Jn 9,40–41).

Drága kincs a szemünk fénye. Ha gyermekünket figyelmeztetjük, hogy különösen vigyázzon valamilyen értékére vagy magára, azt mondjuk neki: úgy vigyázzon, mint a „két szemére”. Az egyik legszebb és legtömörebb imádság a Zsoltárok könyvében így hangzik: „Őrizz engem, mint szemed fényét...” (17,8), s én úgy érzem, a világosságban-járásra leginkább az kötelez minket, hogy az ember „Isten élő szemefénye”, ezért kell tisztáknak és egészségeseknek lennünk, ezért kell orvoshoz vagy jóbaráthoz fordulnunk, ha szemünk „meghomályosodik”.

Megmosolyogni való az, amikor valaki divatból visel szemüveget, mint ahogy az is, akinek, bár szüksége volna rá, szintén hiúságból lemond róla.

A megtérés és meggyógyulás nem egyszeri mozzanat, s ha már vitába szálltam Jézussal annak kapcsán, hogy „vak vezet világtaalant”, engedjétek meg, hogy azzal se értsek egyet, amit a Zsidókhoz írt levélben olvastam: „Lehetetlen ugyanis, hogy akik egyszer megvilágosítottak, s megízlelték a mennyei ajándékot, és részeseivé lettek a Szentléleknek, akik megízlelték az Isten felséges beszédét és a jövődő világ erőit, de elestek: azok ismét megújuljanak és megtérjenek...” (Zsid 6,4–6)

Amikor vitába szállok a Szentírással és Pál tekintélyével, nem magamra hivatkozom (magam is „visszaeső bűnös” vagyok), hanem Istenre és az Ő szeretetére, az ember eredendő jóságára és sokra-hivatottságára.

Emlékszem, milyen biztató volt számomra egy, a kórház folyosójára kiírt, *visszájára fordított* Dante-idézet: „Ki itt belépsz, *ne* hagyj fel minden reménnyel!” Soha még tiltást, tagadást ilyen lélekkel és örömmel nem olvastam el és próbáltam a magamévá tenni!

Egy kétségem azért maradt, igaz, nem lényeges. Az Ószövetség világában nem lehetett áldozat-bemutató, tehát pap az, akinek valamilyen testi fogyatéka volt – többek közt a vakság. Vajon fordult-e volna hozzám segítségért a barátom, ha nem lettem volna pap? Sohasem fogom tőle megkérdezni. Inkább azon tűnődöm, hogy az ókor talán legnagyobb költőóriása, Homérosz, bár vak volt, két olyan hőskölteményt írt, amelyek a világirodalom gyöngyszemei. Egy nemrég elhunyt jeles román költő azt mondta, két ilyen verséért gondolkodás nélkül odaadná a szeme világát. Én még vacillálok, hiszen nyilván költői túlzásról van szó, de – hadd maradjon titok! –, van egy-két olyan ember, érték, akikért, és amikért lemondanék a szemem világáról, ha Isten ezt kérné cserébe. És ez – most legalábbis így érzem – azt jelenti, hogy még van értelme és célja az életemnek. Nem kis dolog ez, hálával tartozom érte Istennek. Ámen.

IFJ. NAGY ENDRE

A KÉT TESTVÉR PÉLDÁZATA¹

„De mi a véleményetek erről? Egy embernek két fia volt és az elsőhöz fordulva ezt mondta: »Fiam, menj, dolgozz ma a szőlőben.« Ő így felelt: »Nem akarok«, később azonban meg gondolta magát és elment. Azután a másikhoz fordulva annak is ugyanezt mondta. Ő azonban így felelt: »Megyek, uram – de nem ment el. Ki teljesítette a kettő közül az apja akaratát? – »Az első« – felelték. Jézus erre ezt mondta nekik: »Bizony mondom néktek: a vámszedők és a parázna nők megelőz nek titeket az Isten országában. Mert eljött hozzátok János az igazság útján, de nem hittetek neki, a vámszedők és a parázna nők pedig hittek neki. Ti azonban ezt látva még később sem gondoltátok meg magatokat, hogy higgyetek neki.«” (Mt 21,28–32)

A fenti példázat egyedül Máté evangéliumában fordul elő, azonban a különböző kéziratokban eltéréseket mutat. A Vatikáni kódex szerint az első fiú az, aki igennel válaszol, a Sínai és Efrémi kódexek szerint a sorrend fordított, azaz az első fiú nemet mond, majd mégis engedelmeskedik. A Béza-féle kódex szövege pedig egészen furcsa, mert itt a hallgatóság azt válaszolja, hogy az cselekedett az atyja akara szerint, aki szóban engedelmeskedett, nem pedig tettben. Ezek a variációk azonban – azon túl, hogy a hangsúlyt egyik vagy másik fiúra teszik és ezzel bizonyítják, hogy a történelem során ez a példázat közkedvelt maradt és sokat foglalkoztak vele – nem változtatnak sem a történet lényegén, sem egészének mondanivalóján, annak ellenére, hogy ezeknek a különbségeknek a dogma-keresztény értelmezés igen gyakran üdvtörténeti vagy, ha úgy tetszik, üdvelsőbb-ségi jelentőséget tulajdonít.

Jézus a példázatot a korabeli rabbinikus tanításmód egyik kedvelt módszerével építi fel. A történet gerincét egy párhuzamos ellentét képezi, ezt fogja közre a két kérdés: „Mi a véleményetek erről” és „Ki teljesítette a kettő közül...?” Miután az egyetlen lehetséges választ megkapja, Jézus levonja a következtetést. Ez a példázat a Jeruzsálemi templomban hangzik el Máté szerkesztésében egy nappal a templom megtisztítása után, és közvetlen reakció a főpapok azon kérdésére,

¹ Elhangzott a Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Fakultásán a 2007/2008-as tanév csendes-napi áhítatán.